

II. ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІННОВАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

2.2. Забезпечення інституційного розвитку сфери підприємництва та спрощення доступу до фінансування через спеціальні види кредитування

2.2.1. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку сфери підприємництва

Законодавче забезпечення інноваційного процесу відбувається у двох напрямках, а саме: шляхом створення умов для інноваційної діяльності та вдосконалення визначених векторів її реалізації.

Серед основних проблем, які стримують інноваційну діяльність в Україні, можна відзначити недосконалу систему нормативно-методологічного забезпечення державної підтримки, тому що тривалий період інноваційному національному законодавству властива певна фрагментарність та непослідовність. В Україні нормативно-правове забезпечення інноваційних процесів складає значна кількість нормативно-правових актів¹.

¹ Господарський кодекс України від 2003 р. №18. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. Про інноваційну діяльність: Закон України від 26.12.2002 р. № 36. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні діяльність :Закон України від 16.10.2012 р. № 5460-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 16.10.2012 р. № 5460-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 47. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>; Про державне регулювання ді-

Впровадження інновацій у діяльність, що безпосередньо впливає на життя фізичних осіб, є складним, тривалим у часі, процесом. Діяльність інвестора завжди передбачає ризик, оскільки інноваційна діяльність на всіх етапах пов'язана зі значними фінансовими вкладеннями. Закони України «Про інноваційну діяльність»¹ та «Про інвестиційну діяльність»² тісно пов'язана між собою. Перший визначає інноваційну діяльність як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Інноваційною діяльністю є сукупність заходів, спрямованих на створення, впровадження, поширення та реалізацію інновацій з метою отримання комерційного та/або соціального ефекту, які здійснюються шляхом реалізації інвестицій, вкладених в об'єкти інноваційної діяльності. Ще однією важливою нормою є забезпечення права інвестора на захист інвестицій. Саме держава є гарантом цього захисту, крім того, у деяких випадках інвестиції можуть бути застраховані.

У Законі України «Про інноваційну діяльність»³ зазначено, що фінансова підтримка інноваційної діяльності за рахунок державного чи місцевого бюджетів надається в межах коштів, передбачених цими бюджетами. У теперішній час і державний, і місцевий бюджети мають

яльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 01.06.2010 р. № 45. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/143-16>. Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України: Постанова Верховної Ради України від 13.07.1999 р. № 916 – XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/916-14>. Про затвердження Програм розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні: Постанова Верховної Ради України від 02.02.2011 р. № 389. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-%D0%BF>. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 16.10.2012 р. № 5460-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>. Про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 р. № 603-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80>.

¹ Про інноваційну діяльність: Закон України від 26.12.2002 р. № 36. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

² Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 47. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

³ Про інноваційну діяльність: Закон України від 26.12.2002 р. № 36. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

певні обмеження щодо фінансування інноваційної діяльності. Усі перелічені нормативно-правові акти є загальними для всіх сфер економіки, де може застосовуватися інноваційна діяльність. В економічній сфері основною метою впровадження інновації є отримання прибутку.

У світовій практиці інноваційний розвиток країни вимірюється загальним показником – глобальним інноваційним індексом¹. За цим показником 2016 року Україна посідала 56 місце у світі², він трохи покращився 2017 року³, між тим це не можна вважати задовільним результатом. Тривала стагнація наукового й технологічного потенціалу національної економіки, високий ступінь зношеності основних фондів і виробничої інфраструктури, зниження інноваційної активності підприємств суперечать світовим тенденціям сучасного розвитку. В умовах глобального ринкового середовища постає необхідність активізації інноваційної діяльності для ефективного підвищення конкурентоспроможності та зниження імпортозалежності країни.

У країнах Європейського Союзу малий та середній бізнес у ВВП займає досить велику часту – 40–67 %, а в деяких країнах, наприклад, в Данії – до 80 %⁴.

Розробка та впровадженням інновацій не є стабільною і погіршується. Це обумовлено гострою нестачею фінансових ресурсів, яка притаманна сучасній економічній ситуації. Отже, питання фінансового забезпечення є актуальним, зважаючи на дефіцит власних фінансових та інвестиційних ресурсів, високий рівень відсотків за банківські кредити.

Обов'язковими складовими інноваційної діяльності є: проведення науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт; створення інновацій та комерціалізації інновацій. Упровадження кожної з них обумовлює наявність фінансових, трудових, матеріальних, ви-

¹ National Association of Manufacturers. URL: <http://www.nam.org>.

² The Global Innovation Index 2016. URL: <http://www.globalinnovationindex.org/>.

³ Globalny Indeks Innowacji 2017. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2017-report-z-dnia-10/05/2018>

⁴ Ломачинська І. А. Формування джерел фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2012. Т. 17. Вип. 3-4. С. 37-43.

робничих, технологічних ресурсів. Саме відсутність належного фінансового забезпечення не дозволяє реалізувати на практиці привабливі інноваційні ідеї. Інноваційна діяльність сполучно пов'язана з інвестиційною діяльністю. Особливістю інновації є те, що вона несе в собі ризик. Отримання ефекту від інноваційної діяльності передбачає очікування, ефект не може бути отримано миттєво після впровадження інновації, закономірністю його отримання в контексті розвитку територіальних громад є проходження значного проміжку часу. На стадії розробки інновацій жоден експерт не зможе дати гарантії щодо отримання ефекту від її впровадження, особливо це характерно для інноваційних форм та методів розвитку фінансового забезпечення інноваційного підприємств. Саме тому важливу роль в інноваційній діяльності відіграє фінансове забезпечення.

Один з варіантів системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства розроблений А. Б. Почтовюком¹. Він включає способи, форми, джерела і інструменти фінансового забезпечення, наводить основні складові, які відображають головні аспекти організації процесу фінансування інноваційної діяльності, які необхідно враховувати під час здійснення даного виду діяльності. Основними її принципами мають стати: чітка цільова орієнтація; обґрунтованість інструментів та методів, які будуть використані; залучення всіх можливих джерел фінансування; використання максимальної кількості технічних, технологічних, організаційних та інших видів інновацій; постійне пристосування до змінних умов ринкового середовища.

Виокремлюють такі форми фінансового забезпечення підприємства: самофінансування, бюджетне фінансування, банківське кредитування та інвестування. В Україні джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є: кошти Державного та місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством Укра-

¹ Почтовюк А. Б. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. № 3 (75) URL:file:///E:/5ypc/pfp/Nvpushk_2016_3_19.pdf

їни¹. У фінансово-господарській діяльності суб'єктів інновацій у більшості випадків перелічені форми оптимально поєднуються. Кожне підприємство формує власну модель фінансового забезпечення, якою визначає склад і структуру джерел фінансування.

Більшість механізмів державної фінансової підтримки не можуть бути застосовані в повному обсязі. Відсутність системного підходу та єдиної науково-технологічної та інноваційної політики не компенсується збільшенням кількості законодавчих актів, численними змінами та доповненнями до них. Адже, як свідчить досвід, чим частіше змінюються правові норми, тим гірше вони виконуються². Наступним кроком має бути забезпечення державної підтримки інноваційного підприємництва. У межах цього напрямку необхідно створити привабливий інвестиційний клімат, економіко-правові механізми і стимули для підвищення зацікавленості у впровадженні нововведень, а саме: забезпечити стабільне правове регулювання і стимулювання інноваційного розвитку всіх сфер економіки, а також захисту інтересів учасників інноваційної діяльності і розширити кредитування інноваційних напрямів економіки України.

Проведений аналіз динаміки та структури джерел фінансування, що представлений у табл. 1, дозволяє констатувати, що вітчизняним підприємствам для вирішення питань інноваційного розвитку доводиться розраховувати в основному на власні кошти, основу яких становить прибуток³. Необхідно відзначити, що починаючи з 2015 року періодичність проведення державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства змінена з «річної» на «один раз на два роки»⁴, що не є позитивним для оперативного відстеження.

¹ Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 47. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-1>; Про інноваційну діяльність: Закон України від 26.12.2002 р. № 36. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

² Висоцька І. Б. Стан та проблеми інноваційної діяльності промисловості України. *Наук. вісн. НЛТУ України*. 2008. № 18. С. 279–285.

³ Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁴ Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств. URL: <http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/content/p.php3?c=655&lang=1>.

Таблиця 1

Динаміка джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств

Рік	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів, млн. грн.:			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2013	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3
2014	7695,9	6540,3	344,1	138,7	672,8
2015	13813,7	13427,0	55,1	58,6	273,0
2016	23229,5	22036,0	179,0	23,4	991,1

Аналізуючи табл. 1, слід відзначити обмеженість джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств. Власні кошти займають перше місце у фінансуванні інноваційної діяльності та частка цих коштів завжди більше, ніж 60 %. Витрати з державного бюджету на інноваційну діяльність в динаміці склали менше, ніж 3 % загальної обсягу фінансування.

В Україні інноваційною діяльністю 2017 року¹ займалося кожне шосте промислове підприємство (16,2 % із загальної кількості) із середньою кількістю працівників 50 осіб і більше, тобто за межами малого бізнесу. Витрати на інновації становили 9,1 млрд гривень, зокрема, на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 5,9 млрд грн (64,7 % загального обсягу інноваційних витрат), на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,2 млрд грн (23,8 %), на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 21,8 млн грн (0,2 %). Цей параметр посилює певну інноваційну ізоляцію, а пов'язано це з тим, що основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються **власні кошти** підприємств – 7704,1 млн грн. Обсяг коштів вітчизняних та іноземних інвесторів становив 4,9 %, кредитів – 7,7 %, державного і місцевих

¹ В Україні торік підприємства витратили на інновації понад 9 мільярдів. Відомості Держстат. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2444527-v-ukraini-torik-pidpriemstva-vitratili-na-innovacii-ponad-9-milardiv-derzstat.html>.

бюджетів – 4,2 %. Незважаючи на те, що інновації впроваджували 88,5 % підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, з них інноваційні види продукції – 53,3 %, нові технологічні процеси – 67,9 %; 59,3 % підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність, реалізували інноваційної продукції на 17,7 млрд грн. Серед таких підприємств 39,8 % експортували її на 31 %. Майже кожне четверте підприємство реалізовувало нову для ринку продукцію, обсяг якої становив 4,5 млрд грн (на експорт – 41,5 %). Значна кількість підприємств (83,8 %) реалізувала продукції, що була новою виключно для підприємства, на 13,2 млрд грн (27,7 % поставок такої продукції здійснено за кордон).

Як видно з результатів інноваційної діяльності за 2017 рік, недостатній рівень фінансового забезпечення інноваційної діяльності є однією із причин скромного рівня інноваційної активності підприємства.

Враховуючи світовий досвід, можна стверджувати, що в економіці з домінуванням приватної власності, саме приватний сектор на основі власних досліджень здійснює розробку технологій та ринкове освоєння інновацій. За цих умов держава, у свою чергу, сприяє виробництву знань та технологій стратегічного характеру, створює інфраструктуру та сприятливі інституційні умови для інноваційної діяльності приватних компаній (в тому числі для інвестування приватних капіталів у науково-технічну сферу). В Україні є обмеженим кредитування інновацій, а фундаментальна наука та кваліфіковані кадри не можуть задовольнити попит у сучасному конкурентному середовищі.

2.2.3. Напрями забезпечення доступу до фінансування інноваційного підприємництва

В умовах сучасної фінансово-економічної кризи нестача ліквідних коштів у суб'єктів господарювання, зокрема, малого та середнього бізнесу, відчувається особливо гостро. Основні недоліки короткострокових банківських кредитів полягають у високих відсоткових

ставках та необхідності надання забезпечення. Стрімкий розвиток спеціальних видів кредитування спрямований на задоволення попиту у фінансових ресурсах. У практичній діяльності питання розвитку сфери підприємництва може відбуватися через спрощення доступу до спеціальних видів кредитування, зокрема, факторингу.

Актуальність теми дослідження зумовлена особливостями юридичного регулювання факторингових правовідносин, необхідністю поширення прикладів позитивного досвіду для забезпечення розвитку підприємництва, зокрема, інноваційного, яке меншою мірою привабливе для фінансових компаній.

Забезпечення сприяння доступу до фінансування підприємств на інноваційну діяльність та створення придатних умов для розвитку підприємництва є стратегічним завданням в умовах стійкої економічної кризи в Україні та зростання рівня світової конкуренції¹. Такої думки дотримуються й інші науковці².

Досвід передових країн світу доводить пріоритетність запровадження національних програм розвитку підприємництва, спрямованих як на стимулювання прямого фінансуванням самостійних бізнес-проектів та створенням вигідних умов для залучення різноманітних інвестицій, кредитів та інших форм фінансування. Вирішення проблеми вибору дієвих форм та методів сприяння доступу до інноваційного підприємництва є одним із завдань державного рівня.

Забезпечення інституційного розвитку сфери підприємництва та спрощення доступу до фінансування через спеціальні види кредитування є передумовою подолання економічної кризи та її наслідків для країни. Прикладом цього є стійкий розвиток малого і середнього бізнесу, який був орієнтований на високотехнологічну діяльність, що, своєю чергу, сприяв розвитку економік країн ЄС наприкінці ХХ століття.

¹ Внукова Н. М. Забезпечення сприяння доступу до фінансування господарської діяльності в інноваційному суспільстві. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри*: збірник тез III міжнародної науково-практ. конф. (27–28 квіт. 2018 р.). Кропивницький: ПВНЗ КІДМУ, 2018. С. 94–96.

² Сирветник-Царій В. В. Сучасні реалії фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2016. № 2. С. 181–187.

Фінансове забезпечення розвитку інноваційного підприємства є вигідною передумовою початку його діяльності. Державна увага має приділятися саме стартапам для залучення фізичних осіб для реалізації їх ідей та підприємницьких здібностей.

Поряд з великим і середнім підприємництвом саме мале інноваційне підприємництво виділяється такими перевагами, як більша спроможність пристосовуватися до змін у структурі споживання, мобільністю, потенційно меншими затратами¹.

Незважаючи на те, що в Україні значна кількість інноваційних підприємств, але їх доступ до фінансування є обмеженим, враховуючи високий рівень процентних ставок банківських кредитів відповідно до встановленої НБУ ставки рефінансування². Розміри малих і середніх підприємств в Україні – це відповідно ті, де працюють до 50 та 250 осіб, але в інших країнах встановлення статусу малого відзначається значно більшою кількістю працюючих, що теж необхідно врахувати при змінах при визначенні доступу до фінансування, тому що в Україні загальний експорт малого підприємництва в структурі ВВП складає лише 16%³. Такий низький показник свідчить про суттєві резерви розвитку інноваційного підприємництва.

За даними опитування, проведеного МФК⁴, на думку 36% підприємців, одним з головних гальм щодо активізації та розвитку діяльності малого та середнього бізнесу є складність отримання кредиту. Навіть африканські країни мають суттєво вищу легкість отримання кредитів на розвиток підприємництва (друге місце в рейтингу Doing Business)⁵.

За світовим досвідом найбільш визнаними є такі відмінні джерела фінансування інноваційного підприємництва: самофінансування,

¹ Кугій А. А. Сокотенюк С. М. Структурний аналіз фінансового забезпечення малого підприємництва. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/viewFile/45521/41698>.

² Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>

³ Підтримати малий бізнес. Як Україна відстала від світу. URL: https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyy_seredniy_biznes.

⁴ Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні. URL: <http://old.niss.gov.ua/table/jalilo19/002.htm>.

⁵ Підтримати малий бізнес. Як Україна відстала від світу. URL: https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyy_seredniy_biznes.

надання фінансових послуг, державні фінанси, ресурси міжнародних фондів, приватні інвестиції та ін..

За даними статистики¹ власні кошти доки залишаються провідним джерелом фінансування малого підприємництва, що не сприяє його розвитку². І саме цьому вплив на зміни у фінансуванні інноваційного підприємництва повинна здійснити держава.

На ринку фінансових послуг України запроваджуються нові спеціальні види кредитування, зокрема, активно для фінансування агробізнесу. Так, МФК (підрозділ Світового банку) рекомендує для розвитку аграрного бізнесу як спосіб фінансування факторингове фінансування, що дозволяє швидко поповнити обігові кошти³. Факторинг є однією з таких спеціальних послуг, який має суттєві переваги для суб'єктів господарювання для забезпечення розвитку підприємництва. В умовах постійної обмеженості коштів для підприємств малого та середнього бізнесу факторинг є оптимальним рішенням фінансування їх збуту. Швидкий розвиток спеціальних видів кредитування спрямований на спрощення доступу до ресурсного забезпечення інноваційної підприємницької діяльності.

Аналіз динаміки кредитної діяльності банків України за 2014-2016⁴ роки показав, що загальне кредитування зменшилось не тільки в еквіваленті іноземної валюти, але й у національній валюті. Також частка прострочених кредитних зобов'язань зросла більше, ніж у 2 рази. Такі негативні тенденції потребують змін у державній політиці щодо підтримки програм ринку банківських послуг, який також об'єднує суб'єктів господарювання.

Між тим, слід врахувати, що основною відмінністю банківського кредитування інноваційних підприємств є підвищений ступінь ризику, який обумовлений обмеженістю власних коштів підприємств (які до того ж є основним джерелом фінансування); неякісною інформацією для оцінки фінансового стану позичальника відповідно до вимог НБУ.

¹ Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

² Другов О. О. Аналіз джерел фінансування розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 4 (9). С. 115–120.

³ Фінансові рішення для розвитку аграрного бізнесу: Довідник сільгоспвиробника. Світовий банк, IFC, Вашингтон, 2008. 42 с.

⁴ Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

Ініціативна діяльність з реформування державної політики регулювання інноваційного підприємництва є результативною, позитивним наслідком чого стали поліпшення дозвільних процедур і реєстрації (зокрема, електронної) речових прав на майно, полегшення процедур відкриття та закриття бізнесу, реформування сфери надання адміністративних послуг, звуження прямого адміністративного державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання та зм'якшення податкового навантаження, розвиток інфраструктури для надання суб'єктам підприємництва інформаційного, консалтингового, фінансового, матеріально-технічного, науково-технологічного, маркетингового та кадрового сприяння¹, що зазначено у Стратегії розвитку малого та середнього бізнесу в Україні до 2020 року².

Серед загальних цілей у стратегії поставлено рівень у 20 % щодо зростання частки інноваційних підприємств, серед спеціальних цілей встановлено рівень у майже 8 % щодо тих підприємств, які впроваджують інноваційні продукти. Для запровадження основних завдань стратегії Україна приєднується до міжнародних програм щодо фінансування бізнесу, наприклад, COSME. Між тим, використання коштів німецьких банків, запропонованих через Німецько-Український фонд під високий процент, не є сприятливим для розвитку інноваційного бізнесу.

Фінансово-кредитна політика має бути спрямована на стимулювання розвитку інноваційного підприємництва³. Фінансова підтримка сприятиме підвищенню *кумулятивного* доступу до фінансових ресурсів, зокрема, для забезпечення фінансової самостійності суб'єктів господарювання як на національному, так і світовому ринку.

Для забезпечення доступу до фінансування у інноваційному суспільстві потрібно удосконалення кредитної політики всіх видів фінансових установ, в т. ч. з державною формою власності, чергове

¹ Щодо пріоритетних завдань удосконалення політики розвитку малого підприємництва в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень в Україні. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1455/>.

² Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні до 2020 року. URL: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?id=74affe35-b1f8-4492-87b6-bb124d3cee02>.

³ Державна фінансова підтримка розвитку малих підприємств. URL: <https://msd.in.ua/derzhavna-finansova-pidtrimka-rozvitku-malix-pidpriyemstv/>.

вдосконалення безумовної фінансової підтримки з боку держави через бюджетні та інші програми.

У країнах, що швидко розвиваються, був здійснений великий економічний ривок (Тайвань, Сінгапур, Індонезія та ін.) за рахунок високих темпів розвитку малих підприємств, що суттєво вплинуло на розвиток всієї економіки в цілому¹.

Підприємництво, зокрема, інноваційне становить основу соціально-економічного розвитку ЄС, в якому налічується понад 20 мільйонів підприємств малого та середнього бізнесу, які дають більше половини загального обороту і доданої вартості. Найбільша кількість малих підприємств створена в торгівлі, будівництві та харчовій промисловості².

Сприятливі законодавчі умови у більшості країн спрямовані на вирішення проблеми недостатності фінансування для створення фінансової інфраструктури, яка для малого та середнього бізнесу розвивається за рахунок невеликих банків взаємного кредитування, кооперативних банків, які спеціалізуються здебільшого на кредитуванні середніх і малих підприємств та за рахунок міжнародних програм допомоги. Такі фінансові установи задовольняють потреби бізнесу у наданні різноманітних фінансових послуг, зокрема кредитуванні, фінансовому лізингу, інвестуванні, а останнім часом в Україні для аграрного бізнесу через надання аграрних розписок та ін.

Малий бізнес в ЄС є каталізатором впровадження інновацій, зокрема і у великому підприємстві, тому необхідно здійснення політики підтримки малого підприємництва для збільшення конкурентоспроможності підприємництва країни.

Основні цілі регулювання і підтримки малого бізнесу в ЄС³ спрямовані на посилення співпраці на всьому ринку та агрегації націо-

¹ Барбакова Л. В. Фінансові інструменти і проблеми залучення фінансових засобів у малий і середній бізнес. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2008. № 4 (4). С. 102–111.

² Васьківська К. І. Петрик, С. Ярмольський. Фінансово-економічний механізм розвитку малого підприємництва. *Вісник ДАУ*. 2013. Вип. 20–23. С. 135–140.

³ Ломачинська І. А. Формування джерел фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2012. Т. 17. Вип. 3–4. С. 37–43.

нальних ринків. Така система регулювання і підтримки бізнесу почала складатися в 70-х роках ХХ століття, де, зокрема, були передбачені способи коригування умов фінансування в різних країнах.

Розроблена Європейська хартія для малого бізнесу визнала значний потенціал малих підприємств, і в ній підкреслено важливість формування сприятливих умов для повторних спроб створення власного бізнесу¹.

Державне регулювання малого бізнесу в Європі здійснюється через законодавчі механізми, розробку і реалізацію цільових програм фінансового, технологічного, інформаційного та кадрового сприяння розвитку малого та середнього підприємництва. Для стимулювання піднесення малого бізнесу розроблені нові юридичні моделі (Європейська акціонерна компанія, Європейський пул економічних інтересів), які дають право малим підприємствам з різних країн, що вступають в ділові відносини, ефективно вирішувати проблеми відмінностей правових систем різних держав².

У країнах ЄС для фінансування малого і середнього бізнесу залучають спеціальні фонди, а також асоціації та торгівельно-промислові палати, тому Україні необхідно розширити коло потенційних суб'єктів фінансових відносин, що відбувається через запровадження, наприклад, аграрних розписок, які 2018 року продемонстрували помітне зростання.

В умовах кризової ситуації в Україні активну роль у кредитуванні бізнесу почали відігравати міжнародні фінансові організації, але отримати фінансування від таких організацій досить важкий та тривалий процес, проте він вигідний для підприємців, адже сума, яку можна отримати, може бути великою та з малими відсотками за користування. Такими організаціями є Міжнародна фінансова корпорація (International Finance Corporation), яка реалізує велику кількість програм, Європейський банк реконструкції та розвитку (European

¹ Калініченко Л., Кобзистий С. Актуальні проблеми фінансування підприємств малого та середнього бізнесу в сучасних умовах. *Економічний форум*. 2013. № 2. С. 1–8.

² Касьян О. Ю. Фінансування малого бізнесу в Україні: проблеми та можливості розширення. *Управління розвитком*. 2013. № 5. С. 85–87.

Bank for Reconstruction and Development (EBRD), Німецько-український фонд та ін. Нормативно-інституційне забезпечення сприяння господарській діяльності в інноваційному суспільстві забезпечує держава при взаємодії з громадськими організаціями підприємців та самим бізнес-середовищем.

Враховуючи, що в Україні питому вагу серед підприємців займають фізичні особи – підприємці, то для них як механізм фінансової підтримки можна використовувати мікрофінансування¹.

У практиці державної підтримки в Україні використовують пряме державне фінансування та пряме державне кредитування², яке залежить від значної кількості факторів, зокрема, життєвого циклу бізнесу. І незважаючи на те, що розвиток малого підприємництва є одним із дієвих та пріоритетних важелів розв'язання економічних та соціальних проблем, які виникають у сучасних умовах трансформації економіки, проте для активізації його розвитку недостатньо використовуються саме фінансові ресурси.

В умовах економічної кризи проблеми фінансування функціонування суб'єктів господарювання набувають першочергового значення. Дану проблему можна вирішити за допомогою зовнішніх джерел фінансування, зокрема за рахунок кредитування, але його можливості є обмеженими через високу вартість та ризик, короткі терміни, жорсткі умови. Отже, роль державного регулювання суттєво зростає через дії щодо регулювання з боку держави ставок рефінансування та зменшення вартості банківських кредитів із боку Національного банку України з метою подальшого здешевлення кредитів для малого та середнього бізнесу³. Але 2018 року все відбувалось навпаки, ставка рефінансування зросла, і становить з 07.09.2018 – 18 %⁴.

¹ Касьян О. Ю. Фінансування малого бізнесу в Україні: проблеми та можливості розширення. *Управління розвитком*. 2013. № 5. С. 85–87.

² Васильківська К. І. Петрик, С. Ярмольський Фінансово-економічний механізм розвитку малого підприємництва. *Вісник ДАУ*. 2013. Вип. 20–23. С. 135–140.

³ Ломачинська І. А. Формування джерел фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2012. Т. 17. Вип. 3–4. С. 37–43.

⁴ Ставка рефінансування НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123671.

Для розв'язання проблем у сфері фінансування малого інноваційного бізнесу слід розробити та реалізувати додаткові заходи з запровадження венчурного фінансування, посилення співпраці з міжнародними організаціями та фондами, які підтримують та забезпечують уведення інновацій, розширити практику компенсації відсотків, сплачених суб'єктами господарювання банкам за кредитами, що отримані на реалізацію інноваційних проєктів.

Отже, існує необхідність розроблення та реалізації дієвої державної політики посилення доступу до фінансово-кредитних ресурсів для інноваційного підприємництва.

2.2.3 Спрощення доступу до фінансування через спеціальні види кредитування

Серед спеціальних видів кредитування останнім часом виділяють факторинг (див. п. 2). Роль факторингу на світовому ринку фінансових послуг безперервно збільшується. Він є одним з найбільш зростаючих сегментів міжнародних фінансів для супроводження господарських взаємовідносин. Більшість постачальників у розвинених країн надають товарний кредит, зокрема, за експортом з використанням факторингу. Закордонна практика свідчить, що факторинг є філософією бізнесу, яка сприяє стабільному фінансовому забезпеченню виробників (підприємців).

Визначення поняття «факторинг» наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Правове визначення поняття «факторинг»¹

Джерело права	Визначення
Закон України «Про банки та банківську діяльність» ²	Факторинг – це набуття права вимоги на здійснення зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів.

¹ Узагальнено автором на основі діючих нормативних актів.

² Про банки і банківську діяльність: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page>.

Джерело права	Визначення
Закон України «Про фінансові послуги, державне регулювання ринку фінансових послуг» ¹ , Закон України « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо факторингу» ²	Фінансова установа, що надає послуги з факторингу, може надавати послуги з пов'язаного з цим ведення обліку грошових вимог, надання поруки за виконання боржником свого обов'язку за грошовими вимогами постачальників товарів (послуг) та пред'явлення до сплати грошових вимог від імені постачальників товарів (послуг) або від свого імені, а також інші послуги, спрямовані на одержання коштів від боржника.
Цивільний кодекс України ³ (глава 73, ст. 1077);	За договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника).
Господарський кодекс України ⁴	Банк має право укласти договір факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги), за яким він передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони за плату, а друга сторона відступає або зобов'язується відступити банку своє право грошової вимоги до третьої особи.

¹ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо факторингу. Відомості Верховної Ради України. 2011, № 4, ст. 20.

³ Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.

⁴ Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

Джерело права	Визначення
<p>Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг¹, Закон України «Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний факторинг»²</p>	<p>Договір факторингу означає договір, укладений між однією стороною постачальником) та іншою стороною (фактором), відповідно до якого: (а) постачальник відступає або може відступати фактору право грошової вимоги, яке випливає з договорів купівлі-продажу товарів, укладених між постачальником та його покупцями (боржниками), крім договорів купівлі-продажу товарів, придбаних в першу чергу для їхнього особистого, сімейного або домашнього використання; (б) фактор має виконувати принаймні дві з таких функцій: – фінансування постачальника, включаючи надання позики та здійснення авансових платежів; – ведення обліку (головної бухгалтерської книги) щодо дебіторської заборгованості; – пред'явлення до сплати грошових вимог; – захист від несплат боржників.</p>

Як видно з табл. 2, зважаючи на специфіку здійснення факторингових операцій, у кожному нормативному документі є різний акцент на технологічній суті операцій факторингу. Окремий розгляд факторингу тільки як продаж дебіторської заборгованості чи переуступка фінансовій установі грошової вимоги, є недостатнім, оскільки факторинг характеризується складністю надання фінансових послуг. Він є комплексом фінансових послуг, що полягають у передачі права вимоги коштів (дебіторської заборгованості) за поставлену продукцію або надані послуги фінансовій установі (фактору) і одержанні постачальником фінансування, а також переуступці боргових прав підприємства іншому суб'єктові, який гарантує платіж, що звільняє постачальника (клієнта фактора) від необхідності брати додаткові кредити в банку.

Факторинг є одним із найперспективніших видів фінансових послуг, який сприятиме розвитку підприємництва. Основними функціями факторингу є: фінансування поставок товарів (послуг); управлін-

¹ Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_210.

² Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний факторинг: Закон України URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3302-15>.

ня дебіторською заборгованістю постачальника; покриття фінансових ризиків неплатежу; додаткове оцінювання платоспроможності покупця¹.

Фінансовий механізм факторингу надає постачальникам принципово нові можливості розвитку, адже на відміну від банківського кредитування та залучення власних коштів, він має суттєві переваги для збільшення обсягів продажів, що підтверджує інституційне забезпечення цим спеціальним видом кредитування розвиток підприємства².

Останнім часом ринок спеціальних видів кредитування характеризується зростанням кількості фінансових установ, зокрема, факторингових компаній та обсягу факторингових операцій. Між тим, їх швидкий розвиток є обмеженим, тому що у структурі фінансування факторингових операцій більше 80 % обсягів фінансування здійснено власними коштами фактора. За оцінками експертів, частка банківських кредитів в структурі фінансування факторингових операцій залишатиметься незначною. Отже, перспективним може бути залучення коштів інвесторів, зокрема, і суб'єктів підприємництва. Іншим обмеженням є переважання угод з регресом. На європейському ринку переважають угоди без регресу, коли всі ризики неплатежу покупця бере на себе фактор.

За результатами дослідження асоціації факторів FCI найбільші обсяги факторингових операцій спостерігались в Україні в окремі роки. На ринку класичного факторингу у теперішній час активно працюють тільки декілька фінансових компаній, незважаючи на те, що у Державному реєстрі фінансових установ зареєстровано сотні фінансових компаній, які можуть надавати фінансові послуги факторингу.

Серед банків найбільш активно факторингові послуги надають – ПУМБ, «Райффайзен Банк Аваль», «UniCredit Bank», «OTP Bank», «Альфа-Банк», «Банк Південний», «Укрексімбанк» та ін., але їх обсяг

¹ Внукова Н. М. Оцінка результативності впровадження факторингу на підприємстві. *Економіка розвитку*. 2007. № 1. С.77–80.

² Внукова Н. М. Факторинг вже не просто фінансовий інструмент, а ціла нова галузь економіки. *Україна–business*. 2005. № 15. С. 6.

відносно фінансових показників діяльності банку є незначним. Наприклад, в одному з банків рівень факторингових операцій на 1 грн. капіталу становив менше 10 копійок, а на 1 грн. статутного капіталу в динаміці від 10 до 30 копійок¹. Проте ці операції вигідні для банку, оскільки частка доходу від факторингових операцій у загальних доходах цього банку становила майже 3 %, що свідчить про високу рентабельність даних операцій.

Фактично вартість факторингових послуг майже дорівнює вартості кредитів, однак, для отримання фінансування від фактора потрібно надати набагато менший пакет документів та не потрібно надавати забезпечення, яким є поставлені товари. Але ризик для фактора залишається високим, тому що платіжна дисципліна боржників є досить низькою, і у їх розпорядженні є достатньо можливостей не платити по боргах, тому що ефективність роботи державної виконавчої служби є дуже незначною. Ситуація із виконанням судових рішень може покращитися з початком функціонування «приватних» виконавців.

Нівелювання цих недоліків фінансування підприємництва через факторинг може здійснити середній бізнес, який характеризується найвищою динамікою розвитку, тобто найбільше потребує постійного поповнення оборотних коштів.

Факторинг варто розробляти як гнучкий інструмент у розрахунково-платіжних відносинах споживачів та постачальників, який максимально зважає на інтереси сторін і є перспективним спрямуванням розвитку як для фінансових, що ним займаються, так і для їхніх клієнтів².

Проблемам факторингових операцій присвячено багато наукових та практичних досліджень. Питанням розвитку факторингу та меха-

¹ Внукова Н. М. Забезпечення інституційного розвитку сфери підприємництва через спрощення доступу до спеціальних видів кредитування. *Круглий стіл «Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах»*. Харків: Право, 2018. С. 5–9.

² Внукова Н. М. Плешивцева Т. О. Забезпечення спеціального кредитування підприємств шляхом факторингу. *Енергосбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2014. № 7 (125). С. 31–38.

нізму здійснення факторингових операцій присвятили свої праці Ю. М. Лисенков¹, Ю. В. Дмитрієва², Н. О. Кожель³, І. В. Фурман⁴ та ін., але не розглядалися перспективи використання факторингу у інноваційному підприємстві.

Факторинг (factor, англ. посередник, агент) – це фінансова послуга або комплекс послуг, що надаються клієнту банком або спеціалізованою фінансовою компанією (фактором) в обмін на уступку дебіторської заборгованості. Багатогранність правового регулювання даної фінансової послуги визначені у матеріалах круглого столу «Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах»⁵. Зростання факторингу протягом останніх 30 років поступово випереджало ріст світової економіки, і перше місце займали країни Західної Європи, а відношення факторингу до ВВП на його ринку в Європі складає в середньому до 8 %⁶.

Правовою базою визначення факторингу в Україні є велика кількість нормативних актів (див: табл. 1). У факторингу беруть участь три сторони: фактор (спеціалізована фінансова установа або банк), постачальник товару чи послуги та покупець. Враховуючи взаємодію декількох учасників і різноманітність предмету договору факторингу, пропонується розглянути можливість його використання у інновацій-

¹ Лисенков Ю. М. Валютно-фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. Київ: Зовнішня торгівля, 2005. 179 с.

² Дмитрієва Ю. В. Факторингові операції в Україні: проблеми та перспективи. *Управління розвитком*. 2011. № 3 (100). С. 20–22.

³ Кожель Н. О. Ринок факторингових операцій, реалії і перспективи розвитку. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2011. № 2 (11). С. 212–215.

⁴ Фурман І. В. Процес формування ринку факторингових послуг в Україні: проблематика та шляхи розширення. *Економічні науки. Облік і фінанси*. 2013. № 10(4). С. 348–354.

⁵ Внукова Н. М. «Забезпечення інституційного розвитку сфери підприємництва через спрощення доступу до спеціальних видів кредитування»: Матеріали Круглого столу. Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах. 2018. С. 3–7.

⁶ Сисоєв О. В. Формування інституту факторингу в Україні в умовах глобалізації, дис. канд. наук. Запоріжжя, 2017.; Інформаційний портал організації Factors Chain International (FCI). URL: <https://fci.nl/en/home>.

ному підприємстві. Між тим і саму фінансову послугу факторингу вважають інноваційною¹.

У табл. 3 подано порівняння факторингових послуг і банківського кредитування для визначення можливостей використання перших для інноваційного підприємства.

Таблиця 3

Порівняльна характеристика кредиту і факторингу із визначенням переваг для інноваційного підприємства²

Кредит	Факторинг	Переваги факторингу для інноваційного підприємства
Надається як фінансова послуга		
На визначений термін	На термін фактичної відстрочки поставки товару або надання послуги	Економія фінансових ресурсів за рахунок надання послуги за потребою у конкретний термін
На обумовлену суму	З лімітування операції, але з можливим збільшенням при зростанні обсягів продажів клієнта	Дозволяє оперативно змінювати обсяги фінансування при швидкій зміні впровадження інновацій
Під заставу чи інше забезпечення	Поставка товару чи надання послуги є по суті забезпеченням, тому без додаткового забезпечення	Можливість включення у комплексне банківське обслуговування, а також надання факторинговими компаніями побіжних послуг і без використання додаткового забезпечення
З погашенням у встановлений термін	З відстроченням оплати залежно від угоди з дебітором	Позитивна перспектива збалансування доходів та витрат, зокрема, при ризиковій діяльності
Без надання додаткових послуг	З наданням побіжних послуг	Можливість ширшого використання необхідних побіжних послуг без розширення штату працівників
З оформленням значного переліку документів	При наданні декількох документів	Скорочення термінів на підготовку документів та врахування можливих оперативних змін

Як видно з табл. 3, існує певний перелік можливостей і переваг для використання факторингу у інноваційному підприємстві через

¹ Сисоєв О. В. Формування інституту факторингу в Україні в умовах глобалізації, дис. канд. наук, Запоріжжя, 2017.

² Авторська розробка.

розширення різновидів угод на поставку товарів та надання послуг, використання додаткових побіжних послуг, що суттєво впливає на економію видатків.

Факторинг дає змогу постачальникові інноваційного продукту (товару чи послуги) мінімізувати ризики, пов'язані із відстроченням оплати його придбання, зменшує необхідність у витратах на адміністрування невеликих інноваційних компаній систем оплати їх дебіторів, дає змогу зосередитися на реалізації інноваційної діяльності, яка дозволить розширяти масштаб цього бізнесу і приносити додаткові доходи фактору.

Відносини між суб'єктами факторингу регулюються письмовим договором, який укладається між фактором і постачальником інноваційного продукту. Останньому особливо вигідна операція факторингу, тому що з урахуванням маркетингових стратегій на реалізацію інноваційного продукту здебільшого передбачаються умови відстрочення платежу. Застосування факторингу поки що є недостатнім з багатьох умов, але кількість фінансових компаній, які одержали ліцензії Нацкомфінпослуг у 2017 році – 474¹, свідчить про наявність розвинутого ринку факторингових послуг, отже, переваги цієї фінансової послуги, зокрема, до її застосування у інноваційному підприємстві недооцінено.

Згідно з чинним законодавством України² фінансові послуги з факторингу можуть надаватися не лише банками, а й фінансовими компаніями. Між тим, лідерство за обсягами факторингових операцій належить банкам і пов'язаним з ними фінансовим компаніям. Самостійні фінансові компанії мають низьку питому вагу на цьому ринку, хоча в більшості країн світу кращі можливості розвитку факторинг має саме у відокремлених фінансових компаніях.

¹ Публічний звіт про діяльність національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2017 р. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/ZVIT2017/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_2017.pdf.

² Внукова Н. М. Забезпечення інституційного розвитку сфери підприємництва через спрощення доступу до спеціальних видів кредитування. Круглий стіл «Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах». Харків: Право, 2018. С. 5–9.

Методом узагальнення проаналізовано переваги та недоліки надання факторингу банками та фінансовими компаніями. Отримані результати представлено у табл. 4.

Таблиця 4

Переваги та недоліки банківського та небанківського факторингу з оцінкою можливості надання для інноваційного підприємства¹

Критерій порівняння	Банк		Фінансова (факторингова) компанія	
	Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
Структура фінансової послуги	Надання необхідного переліку банківських послуг у комплексі з факторингом	Обмеженість надання побіжних послуг для фінансової послуги факторингу	Можливість надання побіжних послуг факторингу, зокрема, правового супроводу	Неможливість надання більшої частини банківських послуг
Доступ до фінансових ресурсів	Прямий доступ до фінансових ресурсів	Прийняття рішення з виділення коштів приймається лише після ґрунтовної перевірки як клієнта, так і дебітора	Розширення кола можливих клієнтів, зокрема, таких, яким відмовили банки та які потребують супроводу надання фінансової послуги	Обмежений доступ до фінансових ресурсів
Рівень ризиків	Ґрунтовна оцінка ризиків	Довгі строки розгляду заяв клієнтів і велика ймовірність виключення частини дебіторів	Фінансування більш ризикових операцій, від яких відмовляється банк, за рахунок правового супроводу	Більш високий рівень ризику портфеля, ніж у банків
Можливість використання для інноваційного підприємства	Можливість включення у комплексне банківське обслуговування	Обмеженість у наданні послуги для об'єктів нестандартного використання	Більш широкі резерви для обслуговування інновацій за рахунок побіжних послуг	Обмеженість фінансових ресурсів

¹ Авторська розробка.

Як видно з табл. 4, як банки, так і фінансові (факторингові) компанії мають переваги для можливого їх використання у інноваційному підприємстві.

Факторинг дозволяє постачальнику інноваційного продукту мінімувати ризики, формувати ефективну фінансову політику, яка сприятиме подальшому розвитку інноваційного бізнесу. Як видно з табл. 2 та табл. 3, наявність і доступ до фінансових ресурсів є основною умовою розвитку факторингу, а базовим показником, який характеризує стан надання фінансової послуги, є джерела її фінансування. За даними НБУ¹ переважною основою є власні кошти, для пов'язаних фінансових компаній використовуються здебільшого банківські кредити, незначну частку складають позичкові кошти юридичних осіб (крім банківських кредитів) та інші джерела. Динаміка структури джерел фінансування факторингових операцій є досить нестійкою та істотно коливається, у першу чергу за рахунок зміни частки власних коштів та банківських кредитів. Варто також відзначити, що у структурі фінансування факторингових операцій можуть з'явилися кошти, залученні від фізичних осіб.

Для оцінки можливості розширення використання факторингу в інноваційному підприємстві розглянуто розподіл його використання по галузях². Якщо до 2014 року переважали у структурі харчова промисловість і сфера послуг, то в останні роки суттєво виріс обсяг надання фінансових послуг факторингу у будівництві та почав використовуватися у сільському господарстві та хімічній промисловості, що свідчить про збільшення попиту на ці послуги, наприклад, у спорідненому харчовій промисловості аграрному бізнесі. За даними АТ «ТАСКОМБАНК» найбільша частка факторингу в цьому банку пов'язана з продажем мобільних телефонів³. Враховуючи необхідність для розвитку цих галузей впровадження інновацій, можна розраховувати, що факторинг опосередковано сприятиме прискоренню цього

¹ Офіційний сайт НБУ. URL: www.bank.gov.ua.

² Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: http://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/FK_2%20%D0%BA%D0%B2_2016.pdf.

³ Факторинг как источник финансирования бизнеса. URL: <https://trademaster.ua/articles/312621>.

процесу. Позитивною є динаміка як збільшення кількості укладених договорів факторингу, так і їх обсягів.

Але є причина, яка стримує розвиток факторингу, це високі втрати клієнтів з урахуванням того, що крім вартості фінансового забезпечення вартісними є побіжні послуги, отже, для здешевлення обслуговування необхідно суттєве збільшення обсягів та обороту коштів¹. Стимулюючим фактором може бути регресійна шкала комісійних фактора, пов'язана із зростанням обсягу операцій.

Для факторингового ринку може стати пріоритетним створення потужного фінансового пулу на основі існуючих багаточисельних ліцензованих фінансових компаній², який за рахунок об'єднаного потенціалу зміг би взяти на себе вирішальну роль з приводу просування факторингу не тільки на внутрішньому, а також і міжнародному ринку, підтримуючи, зокрема, і збут інноваційних продуктів. Такий захід дозволив би перейти на безрегресний факторинг, що зробило би його більш привабливим у сфері інноваційного підприємництва, тому що у теперішній час спеціалізація фінансових установ спрямована на надання здебільшого факторингу з регресом, що не дає можливості споживачам даних послуг використовувати його як засіб абсолютної оптимізації портфеля дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання³.

Враховуючи, що перелік банків, які найбільш активно надають факторингові послуги, є невеликим: ТАСКОМБАНК, ПУМБ, «Райффайзен Банк Аваль», «UniCredit Bank», «OTP Bank», «Альфа-Банк», «Банк Південний», «Укрексімбанк» та ін., а для деяких банків факторинг надається лише одному клієнту, отже резерви розвитку факторингу для інноваційного підприємництва пов'язані з об'єднанням фінансових компаній, які є більш гнучкими, що важливо для впровадження інновацій, а також мають більше переваг (див: табл. 4).

¹ Ринок факторингових послуг: реальні можливості чи реальні втрати. URL: http://209.85.135.132/search?q=cache:F8AJRwyUYQ8J:www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vntu/2008_17_1/38.

² Публічний звіт про діяльність національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2017 р. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/ZVIT2017/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_2017.pdf.

³ Сисоєв О. В. Формування інституту факторингу в Україні в умовах глобалізації, дис. канд. наук. Запоріжжя, 2017.

Розвиток ринку факторингу гальмується через низький рівень довіри інвесторів до фінансових установ (власні кошти у джерел фінансування скидають майже 80 %), низький рівень довіри фізичних осіб до банків, високу вартість капіталу, а також високі ризики невиконання боржниками своїх зобов'язань.

Основним користувачем факторингових послуг є середній бізнес, який характеризується найвищою динамікою розвитку, тобто найбільше потребує постійного поповнення оборотних коштів. Отже, бажано виділити стимулюючі переваги факторингу і інших спеціальних видів кредитування¹ і їх посилити для впровадження інновацій.

Для оцінки потенційних можливостей окремої фінансової установи для цього здійснено аналіз масштабів факторингової діяльності банку в 2016–2017 році. Встановлено, що факторингові послуги для цього банку не є пріоритетними, вони посідають в активах банку незначне місце (1,6 %), а їх рівень у динаміці знижується. Аналогічна тенденція спостерігалась і за іншими показниками: рівень факторингових операцій на 1 грн. капіталу в базисному періоді становив 8,9 коп., а в звітному періоді – 5,2 коп., аналогічно знизився і рівень факторингових операцій на 1 грн. статутного капіталу. Отже, банк став проводити обережнішу політику щодо факторингових операцій, тому що коефіцієнт повернення коштів знизився майже вдвічі. Це свідчить про певний ризик даних операцій, що примусило банк зменшити їх обсяг, але це невигідно банку, тому що доход від факторингу у загальних доходах значно вище питомої частки їх обсягу, що свідчить про порівняно високу рентабельність цих операцій. Даний аналіз вказує на те, що необхідно посилювати платіжну дисципліну дебіторів за поставлені товари і надані послуги, які вони спожили, для чого банкам потрібен кваліфікований юридичний супровід, який з іншого боку захистив би і права споживачів.

Провідними перевагами факторингу для банку є: посилення ділових відносин із клієнтами через пропозицію спеціальної конкурентоспроможної послуги кредитування; припустиме збільшення клієнт-

¹ Р. Пукала, Н. Внукова. Проблеми вибору спеціальних видів фінансування інноваційного підприємництва. *Право та інновації* : наук. – практ. журн.// редкол.: С. В. Глібоко та ін. Харків : Право, 2018. №1(21).С. 7–12.

ської бази через потенційну можливість залучення на обслуговування платоспроможних дебіторів; порівняно зі стандартними кредитними операціями зменшення обсягів резервування за спеціальними видами кредитування (факторингом).

У перспективі відбувається збільшення обсягу факторингу, наданого фінансовими компаніями, отже, він є привабливим для бізнесу і можливе його використання для інноваційного підприємництва.

У результаті проведеного дослідження виділено низку факторів, що гальмують розвиток інноваційної діяльності підприємців. Серед основних проблем її активізації виділяється обмеженість державної підтримки, що передбачає вдосконалення нормативно-правової бази державного регулювання та стимулювання інноваційної сфери, збільшення обсягів фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Для розвитку інноваційного підприємництва перспективним є використання спеціальних видів кредитування. Встановлено переваги факторингу для інноваційного підприємництва, які полягають у економії фінансових ресурсів за рахунок надання послуги за потребою у конкретний термін, можливості оперативної зміни обсягів фінансування при швидкій зміні впровадження інновацій, позитивній перспективі збалансування доходів та видатків, потенції включення у комплексне банківське обслуговування, ширшому використанні необхідних побіжних послуг без розширення штату працівників. Потенційна можливість надання факторингу для інноваційного підприємництва полягає у значних резервах побіжних послуг для обслуговування інновацій, зокрема, юридичного супроводу.

Для використання переваг факторингу в Україні важливо на державному рівні сприяти розвитку факторингу через зниження процентів за кредитом, розширення надання додаткових послуг, зокрема, за міжнародним факторингом. З розвитком факторингу в Україні, такі послуги стануть привабливішими для суб'єктів господарювання не лише як форма захисту від ризиків, а й засобом оптимізації фінансових потоків фактора та клієнта, що є інструментом забезпечення спрощення доступу до кредитування.